О ЈЕДНОМ НЕОБИЧНОМ ЧИТАЊУ ТОЛСТОЈЕВОГ РОМАНА
*РАТ И МИР*⁷

Милентије М. Ђорђевић

Сажетак: У раду се Толстојев роман Рат и мир посматра у контексту пишчеве изјаве да ће писати роман о великом народном рату. Као роман времена и простора Рат и мир је “еп модерног времена” па је природно да је епски захват подразумевао мноштво актера. Број актера у Толстојевом роману је неоубичајено велики, али дистрибуција ликова не одговара његовој првобитној замисли да ће у роману бити речи о “народном рату”. У роману, Рат и мир рат углавном воде припадници виших класа. Бројчани преглед ликова у овом раду, разврстан у сталешке слојеве, указује да је народ истински мало видљив. Преглед ликова, ради бољег сагледавања, дат је по моделу Бартовог Увода у структуралну анализу приповедања.

Кључне речи: Толстој, Рат и мир, ликови, бројност, сталеш, социјални слој

У свом роману *Брод будала*, који је по обиму сличан Толстојевом роману *Рат и мир*, Кетрин Ен Портер је на самом почетку навела педантан списак ликова. Списак путника на броду *Vera* је класификован по нацијама па су тако на горњој палуби Немци, Швајцарци, Шпањолци, Кубанци, Мексиканци, Швеђани и Американци (укупно 57), „у потпалубљу осам стотина седамдесет и шест душа“ а

⁷ Тачно пре четрдесет година, из времена студентских дана, док смо чекали на испит из Опште књижевности у Ђушиној, остала ми је у сећању занимљива тврдња неког уплашеног колеге. Он је тврдио да Толстојев роман *Рат и мир* има 530 ликова. „Ко то све да попамти“, вапио је. Не сећам се више његовог лика ни имена, али ме је та мисао непрестано пратила. Ево, после толико година, успео сам да проверим ту његову тврдњу и дођем до интересантних закључака. У неким каталозима на интернет сајтовима срећемо бројку 106 ликова, на Википедији 126. а Александар Генис чак тврди да их је око 4000. У овом случају нисмо сигурни да ли је мислио на сва Толстојева дела или само на *Рат и мир*.

„истој кабини“ још и група од 45 необичних пуника. Докони читалац лако може израчунати да их је на броду било укупно 978. По тој рачуници, дакле, роман *Брод будала* би могао бити роман са највећим бројем ликова у светској литератури. Међутим, у роману је истиски „активно“ тек нешто више од 110. Јасно је да број ликова у роману умногоме говори о томе како писац приступа теми и каква је природа стваралачког захвата. Тај захват може бити фреско (широк) или рад на појединцу или групи као „узорку“ друштва. Толстојев роман *Рат и мир*, као роман времена и простора, јесте и роман више социјално субординираних галерија ликова. Ако би се једним технистичким захватом ти ликови заиста груписали у галерије онда би испред сваке галерије морао стајати натпис РАТ као заједнички именитељ и појединачна ознака сваке групације.

Посматрано логиком Бартовог „Увода у структуралну анализу приповедања“ где је он испитивањем садржаја („грађе“) која подразумева „егзистенте (личности и ликове) и њихове „предикате“ (радње), запазио да и романијери и историографи ове сегменте групишу у јединице вишег реда које су предодређене да буду затворене и организоване по систему неког заједничког именитеља. Код Херодота, на пример, Барт налази да „егзистенти“ и „радње“ стварају чврст амалгам који може као такав бити именован. У конкретном случају тај заједнички именитељ је РАТ. Херодот је све „егзистенте“ увео у ред династија, краљева, војсковођа, војника и обичног народа.

И писци великих историјских романа у структурирању својих ликова као да су следили ову Херодотову логику. У првом реду ту мислимо на Л.Н. Толстоја и његов роман *Рат и мир*. Ако узмемо у обзир и опаску у претходној фусноти, онда можемо још и додати да је управо овај податак био разлог нашег бављења ликовима у Толстојевом *Рату и миру*. Да подсетимо да је својевремено професор Милосав Бабовић о ликовима у Рату и миру записао: „Иако круг збивања Рата и мира обухвата обе сфере епохе, рат и живот у позадини, ипак су у центру фабуле четири породице: Болконски, Ростови, Курагини, Безухови. Аутор прати њихове чланове и на фронту и у престоничким салонима, описује њихове љубави, веридбе, женидбе, неверства, авантуре, конфликте, двобоје, успехе у каријери, кризе економске и моралне, смрти. Ова компонента фабуле даје делу особеност породичне хронике. Центри радње у „миру“ су Петроград, Москва, Гола Брда. Информације о петроградским салонима, франкофонским и германофилским групацијама, њиховим односима према двору, скандалима аристократске „златне омладине“, баловима у Москви,

протежирању, коцкању, породичном односу Ростових, дају панораму руског живота у престоници и провинцији; а хроника Голих Брда – панораму живота поседничког племства. Ипак, панораме су непотпуне, јер у њима не фигурирају сви слојеви друштва“.⁸ (Курзив М.Ђ.)

У више наврата Толстој је наглашавао да ће у роману *Рат и мир* бити речи о великом (отаџбинском) народном рату. Са становишта историје, рат против Наполеона и његових хорди био је за Русе прави народни рат. Читалац Толстојевог романа ће зато с правом очекивати да ће јунаци Рата и мира бити војни стратеги, официри, војници и сам народ. Роман *Рат и мир*, међутим, показује нешто сасвим другачије.

Кад сам још као средњошколац, па потом као студент, и касније као професор, читао овај роман, приметио сам две битне ствари: прво да роман има нуобичајено много ликова (око 330) и друго, да је најмање ликова из народа. Толстојева твдња да ће роман говорити о великом (отаџбинском) народном рату у том смислу бива доведена у питање. У центру збивања остале су грофовске породице Болконски, Ростов и Безухови кнежевска породица Курагин. То ће свакако значити да је писац њима посветио највише пажње и дао највише простора, како је приметио и професор Бабовић. Од осталих самосталних „несиметричних“ ликова у роману доминирају осирамашила кнегиња Дурбецка, кнегиња Ана Павловна Шерер, човек из народа Платон Каратајев и војковођа Кутузов. Ако педантношћу пописивача (по Бартовом моделу) све ликове класификујемо, добићемо следеће односе:

1. „ЕГЗИСТЕНТИ“

2. „РАДЊЕ“

- Отаџбински рат
- Живот у ратном стању
- Појединачне судбине

⁸ Милосав Бабовић, *Руски реалисти*, стр. 247.

ЛИКОВИ У РОМАНУ (ТАБЕЛАРНИ ПРЕГЛЕД)

I.

Високо друштво:	
Цареви, царице, краљеви, заповедници, државници, министри	12
Кнежеви и кнегиње	31
Грофови и грофице	21
Барони	3
Остали	3
Високи војни чиновни:	
Маршали.	5
Генерали	12
Пуковници и потпуковници	4
Мајори	2
Остали поменути и споредни ликови за које се из контекста може закључити да припадају високом друштву	67
Укупно	160

II.

Средњи слој	
Свештенство	4
Лекари, учитељи, адвокати, уметници, секретари и други	7
Свега: високо друштво и средњи слој и други	171

III.

Нижи војни чиновни	
Официри, војници наредници, каплари и други	14
Ликови из народа	
Сељаци, слуге, покућари, лакеји, кочијаши, дадиље, кувари, служитељи и други	15
Свега: нижи војни чиновни и други ликови из народа.	29

IV.

Остали поменути и социјално неодређени ликови	130
--	------------

УКУПАН БРОЈ ЛИКОВА У РОМАНУ 330

ПОРОДИЦЕ

РОСТОВ

Иља Андрејевич Ростов
 Наталија Ростова - његова супруга
 Вера Иљинична Ростова - најстарија ћерка
 Николај Иљич Ростов – старији син
 Наталија (Наташа) Иљинична Ростов, млађа ћерка
 Петар (Пећа) Иљич Ростов - најмлађе дете

БОЛКОНСКИ

Николај Андрејевич Болконски - отац кнеза Андреје
 Андреја Николајевич Болконски – други главни јунак
 Марија Николајевна Болконска - Андрејина сестра
 Лиза - Андрејина покојна супруга, мајка малог Николаја
 Николај Андрејевич Болконски - син кнеза Андреје
 (Ммле Бурние, васпитачица)

БЕЗУХОВ

Кирил Владимирович Безухов - Пјеров отац
 Петар (Пјер) Кирилович Безухов - главни јунак романа
 Елен Курагина (Безухова) - Пјерова прва супруга
 Наташа Ростова (Безухова) - Пјерова друга супруга

КУРАГИН

Василије Курагин - глава породице
 Елен Васиљевна Курагина - Пјерова прва распусна супруга
 Анатоли Васиљевич Курагин - Покушао да заведе Наташу
 Иполит Васиљевич Курагин - други син кнеза Василија
 Аљина Курагина - супруга кнеза Василија

ОСТАЛИ ЛИКОВИ

Кнегиња Друбецка
 Кнегиња Ана Павловна Шерер
 Платон Каратајев

АЗБУЧНИ РЕГИСТАР ЛИКОВА
(укључујући и поменуте)

1	Агафена Ивановна	41	Бо
2	Адам Чарторијски, кнез	42	Болховтинов
3	Адраскин	43	Бонапарта Наполеон
4	Ајхен, официр	44	Бондаренко
5	Акинфиј, калуђер	45	Боржовска, пањи, Пољакиња
6	Александар I	46	Борис Друбецки, син Ане Михајловне
7	Алпатич	47	Босе, двор. фр.перфект
8	Алфонс Карлич	48	Брозин
9	Амфилохиј, свештеник	49	Брусје
10	Ана Игњатијевна	50	Буксхведен, генерал
11	Ана Михајловна Друбецка, кнегиња	51	Бурне, mmle
12	Ана Павловна Шерер	52	Бухарне
13	Ана Сејмонова	53	Вајротер, кнез. аустр. генерал
14	Андреј Болконски, кнез	54	Валујев, кнез
15	Анисија Фјодоровна	55	Варвара Иванова
16	Анатол, син кнеза Василија	56	Василиј Курагин, кнез
17	Апраксина, горфица	57	Васка Денисов
18	Аракчејев, гроф	58	Васка, слуга Пјеров
19	Армфелд, шведски генерал	59	Венсан Бос
20	Ауерсперг, кнез	60	Вера, грофица
21	Ашу, барон	61	Верешчагин
22	Багвут	62	Виконт
23	Багратион, кнез	63	Виларски, гроф
24	Балага, кочијаш	64	Вилнев
25	Балашов, генерал	65	Виље, лекар
26	Баркалај- де – Толи, запов. рус. војске	66	Випфмен, генерал
27	Барон од Винценгероде, нем. царев ађутант	67	Вјаземски, кнез
28	Басов, мајор	68	Влас, кмет
29	Безухов Пјер, ванбр. син грофа Безухова	69	Волцоген
30	Безухов, гроф	70	Гаврило
31	Бекљешов	71	Галицин, кнез
32	Белијар. фр. генерал	72	Гервинус
33	Белова	73	Горчакова, кнегиња
34	Бенигсен, гроф	74	Греков, генерал
35	Берт	75	Гурјев
36	Бертеј	76	Даву, маршал
37	Бертелемије	77	Дамјан, служитељ
38	Бесјер	78	Данило Терентич
39	Биљибин	79	Де Линь, принц
40	Бицки	80	Дементјев

81	Денис Давидов	126	Лохељ
82	Денисов, потпуковник	127	Јусупова, кнегиња
83	Десал, учитељ	128	Кајсарев, Кутузовљев ађутант
84	Десе	129	Карл Харценберг, пруски државник
85	Димитрије Васиљевич, секретар грофа Ростова	130	Карлич
86	Димитрије Онфурић, адвокат	131	Карло XII
87	Димлер, музичар	132	Каролина, Мађарица
88	Дирок	133	Карп, мужик
89	Дождовић, каплар	134	Кастре, де
90	Долгоруков, кнез	135	Катарина Петровна
91	Долохов	136	Кикин, генерал
92	Дохтуров	137	Кирил Владимирович
93	Дрон, кмет	138	Кирило Матвејич
94	Дуњаша	139	Кирјуша, јуродиви
95	Дупор, балетски играч	140	Кирстен
96	Екарстхаузен	141	Кисељов
97	Економов, мајор	142	Клапаред
98	Елен, прва жена Пјера Безухова	143	Клаузевиц
99	Жерар, сликар	144	Кључарев
100	Жерве	145	Козловски, ађутант
101	Жерков	146	Коленкур
102	Жили, Елоиза Курагина	147	Компан, генерал
103	Жилџински, гроф	148	Кондратјевна
104	Жозеф Маестр	149	Константин Павлович, кнез
105	Жорж, госпођа	150	Коњовницин
106	Задржински	151	Корчевски
107	Захар, кочијаш	152	Кочубеј
108	Захарченко, наредник	153	Криднер, госпођа
109	Зикин	154	Кутајсов
110	Зубова, грофица	155	Кутузов, заповедник руске војске
111	Иван Лукич	156	Лаврушка
112	Иверска	157	Лазарев
113	Игњат, покућар	158	Лан, маршал
114	Ида Матвејевна	159	Ланжерон, гроф
115	Илагин, спахија	160	Лански
116	Илнер, пуковник	161	Лареј, Наполеонов гласник
117	Иља Ростов, гроф	162	Лемароа, Наполеонов гласник
118	Иполит, кнез	163	Лепих, мајстор за прављење балона
119	Ирина Васиљевна, кнегиња	164	Лихтенфелс, Наполеонов гласник
120	Исмаил	165	Лихтенштајн, кнез
121	Јаков	166	Ловајски
122	Јевастјејевич, кочијаш	167	Лопухин, кнез
123	Јелисавета Алексејевна	168	Лорен, доктор
124	Јермолов	169	Лористон
125	Јосиф Алексејевич	170	Луј VIII

171	Луј XVI	216	Мортмар, виконт
172	Љихачов	217	Мудро
173	Мавра Кузмињишна	218	Наришкин, гроф
174	Магњицки	219	Настасија Ивановна, ловац
175	Мадам де Стал	220	Наташа Ростова, кнегиња
176	Мак	221	Неј
177	Макар Алексејевич	222	Никита Иванич
178	Макарин, хусар	223	Никитенко
179	Малша	224	Николај Болконски, кнежевић
180	Марија Ахросимова	225	Николај Ростов, кнез
181	Марија Болконска	226	Новосиљцов
182	Марија Димитријевна	227	Ностиц, гроф
183	Марија Димитријевна	228	Њесвицки
184	Марија Иванова Долохова	229	Обер-Шелме, гроф
185	Марија Лујза	230	Орлов, гроф
186	Марија Љвовна Курагина	231	Осип Баздејев, масон
187	Марија Николајевна	232	Остерман Толстој, гроф
188	Марија Терезија	233	Павле Тимотејич
189	Марија Федоровна, царица	234	Павле, цар
190	Марија Хернихова	235	Паулучи, маркиз
191	Марков, гроф	236	Перонска, грофица
192	Матвеј Јермишин	237	Петар Волконски, кнез
193	Матрјошка, крчмарица	238	Петар, лакеј
194	Медведев	239	Пећа, син Наташин
195	Мељукова	240	Платон Каратајев, сељак
196	Метвије, лекар	241	Поњатовски, кнез
197	Метерних	242	Потемкин
198	Мешчерски, кнез	243	Потоцка, грофица
199	Милорадович, официр пореклом Србин	244	Прјањчиков
200	Мира, фран. Маршал	245	Прозоровски, кнез
201	Миронов	246	Прокофије, лакеј
202	Мићка, кочијаш	247	Прш, кнез
203	Михаило Захарич	248	Пршебишевски
204	Михаило Иванович	249	Пугачов
205	Михаило Иларионович	250	Пфул, творац руског ратног плана
206	Михаило Митрич	251	Пшадјецка, пањи
207	Михаило Сидорич	252	Рајевски
208	Михаило Теоклитич	253	Рамбал, капетан
209	Мишка, слуга	254	Рамо, генерал
210	Мишо	255	Расопчин, гроф
211	Мјешков	256	Репњин, кнез
212	Морел	257	Робеспјер
213	Морио, опат	258	Румјанцев, гроф
214	Моро	259	Савари, фран. Официр
215	Мортје	260	Савишна, дадиља

261	Салтиков, кнез, фелдмаршал	296	Фен
262	Самољанинов	297	Ферапонтов
263	Сејмон Чекмар	298	Фердинанд, војковођа
264	Сергије Кузмич	299	Фингер
265	Сеславин	300	Фирхоф, барон
266	Сидоров	301	Фихте
267	Соколов, војник	302	Фјодор, кнез
268	Соња, рођака Ростових	303	Фогел, учитељ играња
269	Сорбје, генерал	304	Фока
270	Софија, кнегиња	305	Фон Тол
271	Сперански	306	Фотије
272	Стивенс, Енглеz	307	Фриз
273	Столпин	308	Фријан
274	Строганов	309	Фријанов
275	Суворов	310	Функе, барон
276	Сухтељен, поручник	311	Хандриков
277	Таљеран	312	Хаугунц, руски државник
278	Тарутин	313	Хвостиков, писар
279	Тељанин	314	Хоенлое, кнез
280	Теоктист, кувар	315	Чартов, генерал
281	Терентје	316	Чернишов, царев ађутант
282	Тирен, гроф	317	Чичагов
283	Тит, кувар	318	Шаповалов
284	Тихомин	319	Шатобријан
285	Тихон Крезави	320	Шванцерберг, кнез
286	Топчејенко, наредник	321	Шелинг
287	Тормасов	322	Шиншин
288	Тутолмин	323	Шишков, секретар
289	Тушин, капетан	324	Шлосер
290	Уваров	325	Шмит, генерал
291	Удин, маршал	326	Шос
292	Урсов	327	Шпраух, генерал
293	Фавије, пуковник	328	Штајн, пруски министар
294	Федосјушка, богомољка	329	Шуберт, пуковник
295	Федченко, подофицер	330	Шчербињин

Наратолошка вештина лава Толстоја састојала се у томе да је пратио јунака све док не достигне врхунац. Свака нова епизода уводила се помоћу нових јунака. Догађаји се не нижу за основном темом, већ се отварају као лепеза. Та расипна композиција захтевала је огромне људске ресурсе. Толстојев геније је у томе да се резерве чине неисцрпним а роман бесконачним. (Генис) Прецизније речено актерску окосници романа чине четири аристократске породице (око 25 чланова) чије се животне приче укрштају са бурним догађајима у Русији између 1805. и 1813. године. Сваки лик из породице за себе везује одређен број споредних ликова. Неки од њих се појављују у

једном поглављу, а неки су узгредно, као случајни пролазници на филмском платну. Има и оних наоко споредних ликова, који у изградњи пишчеве романсијерске поетике и животне филозофије добијају веома значајну улогу. Такави кључни ликови су Платон Каратајев који оваплоћује лик Пјера Безухова и легендарни заповедник Кутузов који стратег и филозоф отаџбинског рата.

Табеларно груписање ликова у социјалне категорије и сталеже које смо приказали открива једну занимљиву контраверзу: велики отаџбински рат (и мир) у Толстојевом роману воде представници високог друштва и високи војни чиновници (171 од 330). Боље рећи добар део њих су актери романа (приче) а не рата. Народа и обичних војника у роману је веома мало, тек 29, док остале улоге писац додељује поменутиим и социјално неодређеним ликовима (130). Разуме се да ово имплицира и питање зашто се Толстој определио за овакву дистрибуцију ликова. Верујемо зато што је најбоље познавао своју класу, високо руско друштво. Иако је као гроф и власник великих поседа био у сталном окружењу обичних људи, иако их је волео као свој народ, иако се заносио идеалима слободне школе и отварао школе за децу својих кметова, Толстој их је у свом роману па и биткама видео кроз лорњет официра, као војску, као народ у маси. Они су били тамо у даљини или на ливадама и пољима, као на платнима руских сликара. Но, ипак, макар да је све то неки романсијерски „пропуст“, довољно је већ оно што је остварио у лику Платона Каратајева. Платон Каратајев је човек из народа, један од њих. У њему је народна мудрост и народна традиција и душа и снага народа.

Толстојева романсијерска филозофија се у доброј мери темељи на распореду ликова а тај распоред је озбиљан систем који има сопствене дијалектичке законе. То је највидљивије у роману *Ана Каренина* који почива на тријадној групацији ликова, а ова на релацији теза - антитеза – синтеза (Д. Недељковић).⁹ У *Рату и миру* тај систем је много компликованији и грандиознији. Кључ тог система може се најбоље сагледати у наведеним табелама кроз модел егзистенти и радње.

⁹ Драган Недељковић, *Универзалне поруке руске књижевности*, Нови Сад, „Матица српска“

ЛИТЕРАТУРА

Бабовић, М. (1983). Руски реалисти XIX века, „Светозар Марковић“,

Barthes, R. (1983). *Uvod u strukturalnu analizu pripovjednog teksta*. Republika, 7/8, 102–130.

Недељковић, Д. (1973). *Универзалне поруке руске књижевности*, Нови Сад, „Матица српска“

ON AN UNUSUAL READING OF TOLSTOY 'NOVEL "WAR AND PEACE"

Milentije Đorđević

Abstract: The paper investigates Tolstoy's *War and Peace* in the context of the author's statement that he was going to write a novel about a great people's war. As a novel of space and time, *War and Peace* is also a 'modern times epic', and as such, it requires a host of actors. Their number of characters is unusually large in Tolstoy's work, but, on balance, does not suit his original idea to deal with a 'people's war'. Namely, in his novel, the war is actually waged by the members of his own social stratum. When characters in the novel are displayed by social classes, their numeral distribution points to the fact that common people are poorly represented. The distribution of characters was also investigated according to the model presented in Barthes' *An Introduction to the Structural Analysis of Narrative*.

Key terms: Tolstoy, War and Peace, character, numeral distribution, social class, social stratum.

Милентије М. Ђорђевић, Висока школа струковних студија за васпитаче Крушевац
milentijedjordjevic@gmail.com

Примљен: 15. априла 2014.

Прихваћен: 16. маја 2014.